

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

ĐỖ THỊ TÂM

**PHƯƠNG PHÁP HƯỚNG DẪN LÀM CÁC BÀI
THỰC HÀNH PHẦN ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN LỚP 10
THPT TỈNH THÁI NGUYÊN
THEO HƯỚNG TÍCH CỰC**

**CHUYÊN NGÀNH: LÝ LUẬN VÀ PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC BỘ
MÔN ĐỊA LÝ
MÃ SỐ: 60.14.10**

LUẬN VĂN THẠC SỸ KHOA HỌC GIÁO DỤC

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:

TS. NGUYỄN THỊ HỒNG

THÁI NGUYÊN, 2008

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

ĐỖ THỊ TÂM

**PHƯƠNG PHÁP HƯỚNG DẪN LÀM CÁC BÀI
THỰC HÀNH PHẦN ĐỊA LÝ TỰ NHIÊN LỚP 10
THPT TỈNH THÁI NGUYÊN
THEO HƯỚNG TÍCH CỰC**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

THÁI NGUYÊN, 2008

MỞ ĐẦU

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI

Sự nghiệp phát triển giáo dục và đào tạo là quốc sách hàng đầu trong thời kỳ CNH - HĐH đất nước. Theo đánh giá chung chương trình, nội dung và phương pháp giáo dục phổ thông nước ta hiện nay còn nhiều bất cập chưa đáp ứng với yêu cầu hội nhập và phát triển của đất nước. Một trong những nguyên nhân dẫn tới thực trạng trên là do sự yếu kém của khâu kết hợp giữa lý luận với thực tiễn, bài học lý thuyết và thực hành. Vì vậy cần phải đổi mới phương pháp dạy học theo mục tiêu gắn với thực tiễn, phát huy tính tích cực của người học theo hướng rèn luyện năng lực tự khám phá kiến thức, biến quá trình đào tạo ở nhà trường thành quá trình tự đào tạo.

Những thập niên gần đây nhiều nước trên thế giới rất coi trọng nâng cao chất lượng và hiệu quả đào tạo ở tất cả các ngành học và cấp học. Trong bối cảnh đó công nghệ dạy học mới ra đời và được áp dụng ngày càng rộng rãi. Đặc trưng nổi bật của công nghệ dạy học là sự định lượng hoá mục tiêu dạy học để việc dạy học trở thành đối tượng có thể quan sát, hệ thống hoá được, trong đó nội dung dạy học bắt đầu được tổ chức theo xu hướng vận dụng các phương pháp mới. Theo đó, ngành giáo dục Việt Nam đang từng bước nghiên cứu và áp dụng công nghệ dạy học cũng như đổi mới PP dạy học, đồng thời chương trình và sách giáo khoa (CT & SGK) cũng thay đổi phù hợp với nhu cầu học tập đáp ứng yêu cầu trong quá trình phát triển của đất nước. Hệ thống CT & SGK trong nhà trường phổ thông các cấp đã có thêm nhiều nội dung mới theo hướng tăng mạnh kênh hình, giảm dần kênh chữ, tỷ trọng BTH tăng lên đáng kể.

Tuy nhiên, thực trạng giảng dạy trong nhà trường cho thấy thực hành hiện vẫn là khâu yếu, chưa được quan tâm đầy đủ dẫn tới kết quả học tập của học sinh chưa tương xứng với yêu cầu. Đây chính là tình hình chung của các trường phổ thông ở thành phố cũng như vùng nông thôn và đặc biệt là ở vùng

khó khăn. Nhìn chung CT & SGK Địa lý trước đây nặng về lý thuyết, các BTH còn ít nên kỹ năng thực hành của học sinh còn yếu và khả năng vận dụng kiến thức đã học vào thực tế còn hạn chế, tính năng động, sáng tạo, làm việc khoa học của người học chưa được phát huy.

Từ năm 2006-2007, CT & SGK Địa lý lớp 10 được triển khai đại trà trên phạm vi toàn quốc. Đòi hỏi phải ứng dụng các phương pháp dạy học mới theo hướng phát huy tính tích cực, độc lập, sáng tạo của học sinh. Theo tinh thần đó, căn cứ vào hoàn cảnh cụ thể của một số trường THPT tỉnh Thái Nguyên, chúng tôi đã lựa chọn đề tài nghiên cứu:

“Phương pháp hướng dẫn làm các bài thực hành phần Địa lý tự nhiên lớp 10 THPT tỉnh Thái Nguyên theo hướng tích cực”.

2. MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU

- Nghiên cứu vận dụng các phương pháp hướng dẫn làm BTH nhằm rèn luyện kỹ năng xử lý các BTH, qua đó góp phần nâng cao chất lượng dạy BTH Địa lý lớp 10 (phần Địa lý tự nhiên) theo CT & SGK hiện nay.

- Vận dụng các phương pháp hướng dẫn làm BTH qua thực nghiệm trong điều kiện một số trường THPT tỉnh Thái Nguyên.

- Kết quả nghiên cứu là cơ sở để đưa ra kiến nghị áp dụng rộng rãi phương pháp hướng dẫn làm BTH trong CT & SGK hiện nay.

3. NHIỆM VỤ NGHIÊN CỨU

- Nghiên cứu cơ sở lý luận về nội dung và phương pháp hướng dẫn làm BTH phần địa lý tự nhiên lớp 10 THPT.

- Tìm hiểu các dạng BTH cơ bản theo CT & SGK phần Địa lý tự nhiên lớp 10, cho cả bản cơ bản và bản nâng cao cùng với các phương pháp hướng dẫn phù hợp với điều kiện đào tạo cụ thể.

- Đề xuất hướng vận dụng các phương pháp trong giảng dạy địa lý theo hướng phát huy tính tích cực của học sinh, trên cơ sở đánh giá kết quả thực nghiệm.

4. GIỚI HẠN CỦA ĐỀ TÀI

- Trong khuôn khổ luận văn thạc sĩ, tác giả bước đầu tìm hiểu một số phương pháp dạy học tích cực để hướng dẫn làm BTH phần Địa lý tự nhiên lớp 10 THPT đạt hiệu quả cao.

- Phạm vi ứng dụng của luận văn là một số trường THPT trong địa bàn tỉnh Thái Nguyên.

5. TÌNH HÌNH NGHIÊN CỨU CỦA ĐỀ TÀI

Việc nghiên cứu và tìm ra các phương pháp tối ưu để giảng dạy các BTH đã được đề cập tới cả trong và ngoài nước. Song do CT & SGK Địa lý luôn thay đổi và đây lại là vấn đề tương đối khó, việc nghiên cứu tiến hành phức tạp, đòi hỏi phải có một quá trình chuẩn bị công phu, vì vậy nó cũng có những hạn chế nhất định. Các BTH trong SGK thường ít được chú trọng, tâm lý giáo viên thường ngại dạy vì để dạy tốt BTH thường đòi hỏi phải có sự chuẩn bị và phương tiện dạy học kèm theo nên tốn rất nhiều thời gian.

Về phía học sinh để làm tốt các BTH cũng phải có sự chuẩn bị đồ dùng học tập, sự kiên trì, có óc sáng tạo và nắm chắc kiến thức lý thuyết.

Gần đây, các BTH rất được coi trọng và chú ý. Đã có một số tài liệu đề cập đến phương pháp để tiến hành giảng dạy các BTH Địa lý nhưng vẫn còn rất ít ỏi và các tài liệu liên quan đến vấn đề nghiên cứu còn hạn chế, chưa đúng với tầm quan trọng của nó.

Chúng tôi điếm qua một số tác phẩm của Việt Nam và Thế giới đề cập đến vấn đề này:

*** Ở Việt Nam :**

- Mai Xuân Cương, Đào Trọng Năng (dịch). Các phương pháp giảng dạy Địa lý, Nxb GD (1976).

- Nguyễn Dược, Mai Xuân San. Phương pháp giảng dạy Địa lý (dùng cho các trường cao đẳng sư phạm), Nxb GD (1986).

- Nguyễn Dược, Nguyễn Việt Hùng, Trần Văn Thắng. Dạy học các bài thực hành Địa lý PTTH, Nxb Đại học sư phạm Huế (1993).

- Mai Xuân San. Rèn luyện kỹ năng Địa lý cho học sinh trường THPT, Nxb GD (1997).

- Đặng Văn Đức, Nguyễn Thu Hằng. Phương pháp dạy học Địa lý theo hướng tích cực, Nxb ĐHSP HN (2003).

- Nguyễn Trọng Phúc. Phương pháp dạy học Địa lý theo hướng tích cực, Nxb ĐHSP HN(2004)...

* Trên Thế giới :

- I.F. Kharlamôp - Phát huy tính tích cực học tập của học sinh như thế nào, tập 1, Nxb GD (1979).

- Panssethnicova L. V - Phương pháp giảng dạy Địa lý trong nhà trường, Nxb GD (1975)...

Những tác phẩm trên đều đề cập đến các dạng và hình thức thực hiện các BTH Địa lý, đó là cơ sở để chúng tôi tham khảo trong quá trình thực hiện đề tài.

6. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

6.1. Phương pháp điều tra thực tế, thu thập tài liệu

- Tiến hành thu thập tài liệu từ nhiều nguồn khác nhau: Sách báo chuyên ngành, tài liệu nghiên cứu khoa học có nội dung liên quan.

- Tìm hiểu thực tế dạy học Địa lý nói chung và các PP hướng dẫn làm BTH phần Địa lý tự nhiên lớp 10 nói riêng, đặc biệt là những chương trình có sử dụng công nghệ thông tin trong dạy học.

6.2. Phương pháp phân tích hệ thống

Phương pháp phân tích hệ thống ngày càng được áp dụng rộng rãi trong các công trình nghiên cứu Địa lý. Phương pháp này được sử dụng để nghiên cứu tổng hợp Địa lý tự nhiên và Địa lý KT - XH, trong đó các thành phần cấu tạo luôn có tác động và quan hệ với nhau chặt chẽ.

Nội dung kiến thức, phương pháp truyền đạt phải được phân tích trong một hệ thống hoàn chỉnh và thống nhất, sao cho nội dung và phương pháp cùng hỗ trợ cho việc nắm vững các kỹ năng làm BTH của học sinh.

6.3. Phương pháp bản đồ

Phương pháp Bản đồ được sử dụng phổ biến trong dạy học Địa lý cả Địa lý tự nhiên và Địa lý KT - XH, vì vậy có thể nói bản đồ là ngôn ngữ đặc biệt trong Địa lý học.

6.4. Thực nghiệm sư phạm

- Tiến hành thực nghiệm một số BTH phần Địa lý tự nhiên trong CT & SGK Địa lý lớp 10 ban cơ bản và ban nâng cao.

- Đánh giá kết quả thu được để sửa chữa, bổ xung các phương pháp cho phù hợp.

- Đề tài có thể làm tài liệu tham khảo cho giáo viên dạy Địa lý từ THCS đến THPT.

6.5. Phương pháp thống kê toán

Sử dụng toán thống kê để xử lý, kiểm tra, đánh giá kết quả đạt được qua tìm hiểu thực tế; qua việc thực nghiệm các phương pháp hướng dẫn làm BTH phần Địa lý tự nhiên lớp 10 THPT.

6.6. Phương pháp tổng kết kinh nghiệm

Sử dụng các phương pháp hướng dẫn làm BTH Địa lý thí nghiệm lớp 10 cho phù hợp với từng địa phương là quá trình thử nghiệm lâu dài, phụ thuộc vào tình hình thực tế từng trường mà từ đó đưa ra những giải pháp tối ưu phù hợp.

7. NHỮNG ĐÓNG GÓP CỦA LUẬN VĂN

- Xác định được các phương pháp hướng dẫn làm BTH phù hợp với nội dung CT & SGK hiện nay, đáp ứng nhu cầu phát triển của xã hội với mục tiêu của giáo dục là phát huy vai trò tự học của học sinh theo hướng tích cực, sáng tạo nhằm phát triển tư duy của học sinh.

- Vận dụng lý luận dạy học hiện đại vào quá trình hướng dẫn làm BTH. Thay đổi cách dạy và học BTH trong điều kiện một số trường phổ thông đặc biệt là các trường THPT vùng dân tộc và miền núi tỉnh Thái Nguyên.

8. CẤU TRÚC CỦA LUẬN VĂN

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo luận văn được trình bày làm ba chương.

Chương 1: Cơ sở lý luận và thực tiễn của đề tài.

Chương 2: Các phương pháp hướng dẫn làm bài thực hành phần Địa lý tự nhiên lớp 10 THPT.

Chương 3: Kết quả thực nghiệm sư phạm.

NỘI DUNG

CHƯƠNG 1

CƠ SỞ LÝ LUẬN VÀ THỰC TIỄN CỦA ĐỀ TÀI

1.1. CƠ SỞ LÝ LUẬN VỀ SỰ CẦN THIẾT ĐỔI MỚI PHƯƠNG PHÁP DẠY HỌC ĐỊA LÍ

Quá trình dạy học hiện đại được nhìn nhận theo quan điểm mới là hoạt động nhận thức tự giác của học sinh được thực hiện dưới sự hướng dẫn của giáo viên, nhằm mục đích rèn luyện kỹ năng, kỹ xảo, hình thành thế giới quan, là tiền đề quan trọng trong sự phát triển nhân cách và trí tuệ.

1.1.1. Đặc điểm hệ thống kiến thức Địa lí

Kiến thức Địa lí là kết quả phản ánh trong nhận thức con người về sự tồn tại khách quan, mối quan hệ của các sự vật hiện tượng cũng như các quy luật Địa lí tự nhiên, là cơ sở hình thành thế giới quan duy vật biện chứng, góp phần vào dạy học các môn khoa học khác như toán học, vật lý, hoá học, sinh học... cũng như hình thành kiến thức tổng hợp cho HS về môi trường tự nhiên và xã hội. Các kiến thức địa lí dạy trong nhà trường phổ thông là các khái niệm, quy luật, các kỹ năng được sắp xếp theo một trình tự nhất định phù hợp với chương trình và mục tiêu đào tạo, đặc điểm tâm sinh lý lứa tuổi. Sự hình thành các kiến thức được thực hiện qua các thao tác trí tuệ như phân tích, tổng hợp, so sánh, trừu tượng hoá và khái quát hoá, giúp học sinh gắn kết lý thuyết môn học với các khoa học khác và đời sống.

Các kiến thức Địa lí trong nhà trường được cấu tạo đồng tâm nâng cao từ cái chung đến cái cụ thể, kiến thức lớp dưới làm cơ sở cho lớp trên, bao gồm kiến thức về tự nhiên, KT - XH. Học sinh có thể mở rộng tầm hiểu biết thông qua phương tiện thông tin đại chúng và từ thực tiễn nhằm làm sâu sắc thêm vốn kiến thức.

Hệ thống kiến thức Địa lí là hệ thống mở được tồn tại và phát triển trong mối quan hệ nhân quả dựa trên kiến thức đã nắm bắt được có thể tìm tòi, sáng tạo ra kiến thức mới ở mức độ cao hơn. Đặc trưng của kiến thức Địa lí là tính không gian rộng lớn, các quá trình diễn ra lâu dài nên rất phong phú và phức tạp, vì vậy cần tăng cường sự hỗ trợ của các phương tiện để hình thành kiến thức mới.

1.1.2. Những yêu cầu khi giảng dạy bài thực hành Địa lí lớp 10 THPT

Bài thực hành được giảng dạy sau khi học sinh học các bài lý thuyết và đã có một số kỹ năng ban đầu. Giờ thực hành yêu cầu học sinh rèn luyện kỹ năng, kỹ xảo, các thao tác thành thạo và phát huy tính năng động sáng tạo, nguồn trí lực dồi dào trong học tập. Kỹ năng thực hành Địa lí là yêu cầu không thể thiếu của việc học môn Địa lí bởi các kỹ năng là thước đo kết quả học tập của học sinh theo xu hướng dạy học tích cực.

Căn cứ vào CT & SGK Địa lí 10 hiện nay việc tổ chức và đổi mới phương pháp dạy và học bài thực hành Địa lí phải đáp ứng các yêu cầu sau:

- Tổ chức cho học sinh học các bài tập thực hành Địa lí bằng phương pháp tự học có hướng dẫn của giáo viên.
- Xây dựng các phòng thực hành bộ môn với trang thiết bị phù hợp với mục đích, nội dung chương trình và phương pháp giảng dạy đáp ứng nhu cầu học tập của học sinh.
- Bài thực hành thường gắn với các thiết bị dạy học nên tổ chức theo kiểu cá thể hoá hoặc chia nhóm nhằm phát huy vai trò tự học của học sinh.
- Học sinh cần chuẩn bị bài thực hành trước khi tiến hành ở trên lớp.
- Cải tiến việc kiểm tra đánh giá, nâng cao vai trò và khả năng tự đánh giá của học sinh.

1.1.3. Các phương pháp dạy học Địa lí chủ yếu ở bậc THPT

Phương pháp dạy học là nhân tố quan trọng của quá trình dạy học, trên quan điểm hệ thống nhân tố này được đặt trong mối quan hệ với nhân tố khác